

CONFIGURAȚII ALE FAȚETELOR IDENTITĂȚII ETNICE

Tatiana ROȘCA

Doctorand, Universitatea de Studii Europene din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: tatianarosca37@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4318-6610>

Într-o societate, care suportă schimbări galopante, astăzi mai mult ca niciodată, sociologia și ramurile conexe acestei științe, are nevoie să „dezghioace” conceptul identității etnice, pentru a înțelege diferitele realități sociale, cu care se confruntă. Așadar, identitatea etnică este identitatea construită social, de diferite grupuri sociale, în raport cu alte grupuri ale aceleiași comunități. Din acest motiv, utilizarea prezentului concept, poate fi destul de fluid și flexibil și poate fi adaptat în funcție de climatul comunității din care face parte. Identitatea etnică, prin urmare, este acea reprezentare, care se construiește pe diferențe și pe trăsături distincte, pentru a se distinge, fiind rezultatul unui contact intens cu ceilalți. Lucrarea pune accent pe grupul etnic, în calitate de categorie socială, care conduce la formarea identității etnice și la identificarea etnică, prin procesele de interiorizare. Articolul reprezintă o analiză teoretică a acestui construct, ce înglobează diferite abordări, prin prisma realității sociale, cu focus pe identitatea etnică a grupurilor minoritare, într-o societate ce tinde spre multiculturalitate.

Cuvinte-cheie: identitate etnică, grup social, minoritate, granițe etnice, apartenență.

CONFIGURATIONS OF ETHNIC IDENTITY FACETS

In a society, which endures galloping changes, today more than ever, sociology and related branches of this science, need to “unfreeze” the concept of ethnic identity, in order to understand the different social realities, which they face. So, ethnic identity is the socially constructed identity, by different social groups, in relation to other groups of the same community. For this reason, the use of this concept can be quite fluid and flexible and can be adapted according to the climate of the community of which it is a part. Ethnic identity, therefore, is that representation, which is built on differences and distinctive features, in order to distinguish itself, being the result of intense contact with others. The work emphasizes the ethnic group, as a social category, which leads to the formation of ethnic identity and ethnic identification, through the processes of internalization. It represents a theoretical analysis of this construct, which includes different approaches, through the prism of social reality, with a focus on the ethnic identity of minority groups, in a society that tends towards multiculturalism.

Key words: ethnic identity, social group, minority, ethnic boundaries, belonging.

LES CONFIGURATIONS DES FACETTES DE L'IDENTITÉ ETHNIQUE

Dans une société en pleine mutation, aujourd'hui plus que jamais, la sociologie et les branches connexes de cette science doivent «démêler» le concept d'identité ethnique afin de comprendre les différentes réalités sociales face à cette notion. L'identité ethnique est à ce titre une identité socialement construite de différents groupes sociaux par rapport à d'autres groupes de la même communauté. Par conséquent, ce concept peut être utilisé de manière fluide et flexible. De

même, il peut être adapté en fonction du climat de la communauté à laquelle il appartient. En ce sens, l'identité ethnique s'appuie sur les différences pour se distinguer et est le fruit d'un contact intense avec les autres. Le présent travail se concentre donc sur le groupe ethnique en tant que catégorie sociale qui conduit à la formation de l'identité ethnique et à l'identification ethnique par le biais de processus d'internalisation. Il s'agit d'une analyse théorique de ce concept, qui englobe différentes approches à travers le prisme de la réalité sociale, en se concentrant sur l'identité ethnique des groupes minoritaires dans une société qui s'oriente vers le multiculturalisme.

Mots-clés: identité ethnique, groupe social, minorité, frontières ethniques, appartenance.

КОНФИГУРАЦИИ ПОНЯТИЙ ЭТНИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

В обществе, переживающем сегодня галопирующие изменения, социология и смежные отрасли этой науки как никогда нуждаются в «разморозке» понятия этнической идентичности, чтобы понять различные социальные реалии, с которыми они сталкиваются. Подчеркнем, что этническая идентичность — это социально конструируемая идентичность различными социальными группами по отношению к другим группам того же сообщества. По этой причине, использование данной концепции может быть весьма гибким и может быть адаптировано в соответствии с климатом сообщества, частью которого оно является. Этническая идентичность, таким образом, представляет собой такое понятие, которое строится на различиях и отличительных чертах с целью выделить себя, являясь результатом интенсивного контакта с другими людьми. В исследовании подчеркивается этнос, как социальная категория, которая приводит к формированию этнической идентичности и этнической идентификации, через процессы интериоризации. Она представляет собой теоретический анализ этой конструкции, включающий различные подходы, сквозь призму социальной реальности, с акцентом на этническую идентичность групп меньшинств, в обществе, тяготеющему к мультикультурализму.

Ключевые слова: этническая идентичность, социальная группа, меньшинство, этнические границы, принадлежность.

Introducere

Identitatea etnică reprezintă, un construct, ce se referă la istoria sau originea uni grup, simbolizată de o moștenire comună, care acoperă doar un fragment din cultura unui grup.

Modelele teoretice ale identității etnice se bazează pe cele *tradiționale (primordialiste)* și pe cele *moderne*. Modelul tradițional a fost descris în lucrările lui Harold Isaacs [17, pp. 29-52] și Talcott Parsons [23, pp. 53-83], care atribuie identității etnice dimensiunea de *ascriptivitate*. Caracteristica ascriptivă a identității etnice se referă la recunoașterea originilor biologice comune presupuse, în sensul unei „paternități” etnice găsite, în căutarea rădăcinilor comune și a sentimentului distinctiv al istoriei propriului grup.

H. Isaacs [17, pp. 29-52] promovând conceptul de „identitate de bază a grupului”, vede în etnicitate un fel de identitate primordială, adică un tip particular de apartenență primară, legată de factori constanți și universali: „*identitatea derivată din apartenența la ceea ce se numește, în general și în mod liber, grup etnic*”. Astfel, grupul etnic reprezintă purtătorul de cuvânt al unei identități etnice atribuite, ale cărei elemente constitutive sunt dobândite de la naștere, prin moștenire, acestea constituind ereditatea prin potențialul codurilor biologice-somatice ale copilului nenăscut și prin setul de criterii de identificare deja existente în mediul înconjurător la momentul nașterii. În acest sens, autorul atribuie o importanță fundamentală corpului, care poartă caracteristici fizice comune grupului și dobândite printr-un lung

proces de selecție naturală (biologică). Individul interiorizează apoi, prin mecanismul de identificare, istoria și cultura consolidată a grupului, devenind astfel parte a unei identități de bază a acestuia.

De fapt, prin internalizarea patrimoniului cultural complex al grupului din care face parte, individul își însușește caracteristicile sociale ale grupului, care devin parte din identitatea sa individuală.

În acest sens, etnicitatea, înțeleasă ca *focar primar al identității de grup*, derivă din evaluarea unei situații ideale de *apartenență*, *atât la o cultură comună, cât și la un teritoriu de reședință* [23, pp. 53-83]. Conform concepției tradiționale, individului tipic îi sunt date de la naștere, atât reședința în cadrul unei țări, cât și o cultură comună, unde el dobândește identitatea etnică a părinților săi. Din acest motiv, etnia este interpretată ca având o bază biologică, prin care grupurilor etnice li se atribuie în mod tradițional o *exclusivitate reciprocă*, perpetuată doar în măsura în care practică o endogamie substanțială. Cu toate acestea, în cazul căsătoriilor între membrii unor grupuri etnice diferite, aderența etnică a unui cuplu și a urmașilor acestuia poate deveni nedefinită, caz în care T. Parsons vorbește de un *caracter opțional* și nu atributiv al identității etnice.

Prin urmare, etnicitatea, înțeleasă ca un criteriu de apartenență, scoate în evidență importanța care trebuie acordată factorului de auto-recunoaștere și de hetero-recunoaștere a unei anumite apartenențe [10, p. 16]. Cu referință la acest fapt, Daniele Petrosino [25, pp. 213-251] subliniază că „*etnia, ca identitate definită de alții, pune accentul pe apartenență, ca fapt intrinsec al etnicității însăși*”, făcând astfel o trimitere explicită la caracterul stigmatizant al trăsăturilor distinctive ale etnicității.

Conform modelului tradițional, identitatea etnică derivă dintr-o *origine comună* și dintr-o *unitate distinctivă de reproducere socială și biologică*. Etnicitatea este recunoscută ca fiind dimensiunea fundamentală, responsabilă pentru *perpetuarea trăsătu-*

rilor biológico-ereditare și/sau socio-culturale distinctive [25, pp. 213-251; 21, p. 13; 1, pp. 217-230; 8, pp. 71-88].

Totuși, viziunea statică a identității etnice, promovată de modelul tradiționalist, este contrazisă de lucrarea fundamentală a lui Frederik Barth [5, p. 17] care, în definiția sa, cu privire la etnicitate, mută accentul de pe conținutul cultural-biologic pe cel al *activităților*, care permit unui grup etnic să își păstreze, să își consolideze sau să își construiască propriul său caracter distinctiv. *Teoria situațională* a lui F. Barth privind identitatea etnică, postulează *dimensiunea critică a identității etnice* în legătură cu menținerea *granițelor etnice*.

Granițele etnice reprezintă granițe sociale, care pot avea și o bază teritorială. Ele ar trebui concepute ca un continuum de-a lungul căruia, are loc o reafirmare și o consolidare continuă a etnicității.

În acest sens, Barth nu neagă caracterul critic al etnicității, adică faptul că este legată de condiții care nu pot fi dobândite de orice individ care o cere. Ceea ce, potrivit autorului, este supus schimbării, nu privește conținutul etnicității, ci mai degrabă *permeabilitatea granițelor care o definesc*. În acest sens, etnia este aspirațională, mai mult în sens relativ, decât absolut: recunoașterea unei origini biologice comune, în sensul unei paternități, aparținând unei realități biologice specifice, trebuie mai degrabă legată de *sensul distinctiv al istoriei grupului*.

A doua trăsătură proeminentă a etnicității este *caracterul supraordonat* al identității etnice în raport cu alte identități. Supraordonarea ar rezulta din importanța apartenenței la un grup etnic în formarea identității unui individ: „*Considerată ca statut, identitatea etnică este supraordonată față de majoritatea celorlalte statute. În acest sens, identitatea etnică este similară cu genul sau rangul, în sensul că definește actorul în toate activitățile sale și nu doar în anumite situații sociale definite. S-ar putea spune, că identitatea etnică este imperativă, în sensul că nu*

poate fi ignorată și dată temporar la o parte de alte definiții ale situației” [5, p. 17].

Eugene Obidinski [22, pp. 213-228] se opune unei astfel de definiții „puternice” cu caracter de supraordonare a identității etnice, deoarece în societatea modernă „*constrângerile etnicității sunt mult mai puțin constitutive și nu anticipează toate constelațiile de statut pe care indivizii definiți de ea și le pot asuma*”. Mai degrabă, identitatea etnică ar trebui privită în calitate sa de *moment de continuitate*, care conține în sine noțiunea de *permanență a unui subiect în timp* [20, pp. 42-52; 23, pp. 53-83; 25, pp. 213-251; 16, pp. 111-140]. În acest context, dimensiunea de continuitate immanentă procesului de construcție a identității etnice, este prezentă în mod regulat și implicit în definirea criteriilor de etnicitate, fiind combinată cu *dimensiunea teritorialității*.

În același context, concepțiile moderne cu referire la identitatea etnică, nu le neagă pe cele primordialiste, ci încorporează aceste instanțe într-o viziune mai complexă, care ține cont de amplitudinea interacțiunilor gândirii, legată de procesele de formare a identității, plasându-le în raport cu dimensiunea etnicității în contextul relațiilor **intra-etnice** și **inter-etnice**.

Prin urmare, în prezent, nu există o teorie generală asupra identității etnice, iar abordările actuale ale studiilor realizate, atât la nivel empiric, cât și la nivel teoretic, operează la nivel de sinteză, favorizând cu greu o definiție decisivă.

Grupul etnic - categorie socială, ce determină formarea identității etnice

Conceptul de grup etnic este legat de definirea etniei a lui Wsevolod Isajiw [18, pp. 111-124] care distinge două tipuri de definiții ale etnicității: conotativă și denotativă. Primele definesc etnia într-un sens vag, îndeplinind sarcina de a oferi o bază pentru descrierea grupului într-o perspectivă istorică. Acestea iau în considerare viața și caracteristicile unui

anumit grup, ca fiind „*un grup sau o populație, care se identifică sau este identificată în vreun fel ca fiind germană, indiană, ucraineană, etc.*” [18, pp. 111-124]. Definițiile denotative, pe de altă parte, oferă posibilitatea de a aprofunda studiul naturii grupului înțeles ca grup etnic.

Dintr-o analiză comparativă a 27 de definiții ale etnicității, W. Isajiw deduce că acestea reflectă cele două abordări teoretice generale, prezente în științele sociale: cea structurală și cea fenomenologică. În ceea ce privește abordarea metodologică, autorul face distincția între abordarea obiectivă și cea subiectivă. Abordarea subiectivă definește etnia ca fiind un „*proces prin care individul se identifică și este identificat ca fiind diferit de ceilalți*”, în timp ce abordarea obiectivă presupune existența unui grup etnic care „*există*” în afară, *ca fenomen real*” [18, pp. 111-124]. În cadrul celor 27 de definiții ale identității, au fost identificate 12 atribute ale grupului etnic, după cum urmează: origini naționale sau geografice comune sau strămoși comuni; aceeași cultură sau obiceiuri comune; religia; aceeași rasă sau caracteristici fizice comune; aceeași limbă; conștiința de tip „simțim” - sentimentul de apartenență la o comunitate; sentimentul de loialitate față de grup; relații de tip comunitar; valori comune sau etos; instituții separate; statut minoritar sau subordonat sau statut majoritar sau dominant; grup de imigranți.

Astfel, studiile despre etnicitate, realizate din perspectiva proceselor de interacțiune socială, sunt legate de următoarele concepte fundamentale: modele socio-culturale, valori, moștenire sau tradiție istorică, solidaritate etnică sau sentiment de identificare și identități comune [22, pp. 213-228; 6, pp. 141-174; 9, pp. 10-18; 4, pp. 29-42; 5, p. 17; 27, pp. 213-251, 15, pp. 1151-1178; 12, pp. 84-110; 8, pp. 71-88; 23, pp. 53-83].

Așadar, identificarea psihologică etnică, este posibilă prin existența a două atribute de bază în configurația etnicității: originea ancestrală comună

și trăsături culturale similare. Aceste atribute sunt apoi combinate cu celelalte, care descriu în continuare grupul etnic, de exemplu, religia, rasa, limba, etc. La fel, Isajiw însuși, formulează o definiție generală a etnicității, bazată pe definițiile analizate, legate atât de abordarea subiectivă, cât și de cea obiectivă și ale cărei atribute non-fundamentale, luate în considerare, reflectă realitatea socială a Americii de Nord: „*Etnicitatea reprezintă grupul sau categoria de oameni, care au origini strămoșești comune și aceleași trăsături culturale, având un sentiment de apartenență comunitară și relații de tip „comunitar”, care aparțin contextului migrator și care au un statut minoritar sau majoritar în societatea mai largă*” [18, pp. 111-124].

Totodată, identitatea etnică, ca tip de identitate socială, derivă din etnie, care reprezintă o expresie a apartenenței unui individ la un anumit grup etnic. Astfel, din perspectiva analizei psiho-sociale, grupul social este conceptualizat ca un „*grup de indivizi, care au internalizat aceeași categorie socială de apartenență, ca o componentă a conceptului lor de sine*” [27, pp. 36-59]. O parte a conceptului de sine al individului este derivată din apartenența acestuia la diverse categorii sociale. „*Identitatea socială, se referă la acele autodescrieri legate de apartenența individului la grupuri formale și informale, cum ar fi sexul, naționalitatea, profesia, religia, etc. și poate fi definită ca fiind suma totală a identificărilor sociale ale individului, care reprezintă clasificări semnificative din punct de vedere social, ca aspecte ale conceptului de sine*” [27, pp. 36-59].

Conform *modelului de identificare socială*, un ansamblu de indivizi devine un grup din punct de vedere psihologic, atunci când indivizii se percep și se definesc ca membri ai aceleiași categorii sociale. Modelul de identificare socială, care se bazează pe internalizarea auto-categorisirilor sociale, stabilește că apartenența la grup, este legată în primul rând de componenta cognitivă, mai degrabă decât de cea

afectivă. Odată internalizate, auto definițiile produc percepții stereotipice despre propria persoană și despre alte persoane din grup. Astfel, crește similaritatea intra grupală, atracția și comportamentul uniform comun. Atracția interpersonală ar fi, prin urmare, mai degrabă produsul identificării decât cauza acesteia. Proximitatea și interacțiunea socială sunt asociate cu grupul psihologic, pur și simplu pentru că acționează ca dimensiuni cognitive ale apartenenței la grup și împart lumea socială în categoriile „*noi*” contra „*voi*”. De aceea grupul etnic, ca grup social, trebuie privit ca un grup cu *impact social deosebit*, care poate fi identificat pe baza anumitor criterii de apartenență.

Criterii de etnie și de identificare a grupului etnic

Problema etnică, pentru a deveni relevantă în ceea ce privește identificarea personală, are la bază aspectele etnice, care sunt supuse conform teoriei socializării, unor procese de interiorizare [7, p. 121]. Interiorizarea are loc numai atunci când are loc identificarea și, în acest sens, individul își asumă rolurile și atitudinile persoanelor importante pentru el: prin interiorizarea lor și le face proprii. Dialectica immanentă a acestui proces de identificare a individului cu cei care îl influențează, reprezintă *particularizarea dialecticii generale a societății în viața individuală*.

Societatea interpretată ca realitate obiectivă și subiectivă, ar trebui astfel să fie văzută ca un proces dialectic continuu de exteriorizare, obiectivare și interiorizare.

Identificările puse în aplicare în timpul socializării primare, conduc la cristalizarea identității ego-ului, această identitate căpătând o dimensiune de coerență și continuitate, dimensiuni care trebuie menținute și în timpul internalizărilor care au loc în timpul procesului de socializare secundară.

Din acest motiv, manifestările de atașament față de etnie, sunt legate de semnificația asumată de

experiența concretă a continuității identității personale. De aceea, dobândirea conștiinței etnice exprimă o orientare spre trăsăturile distinctive etnice și este nu altceva, decât conștiința etnicității, care este legată de existența grupurilor etnice. Identificarea cu categoria etnică, presupune că indivizii „acționează” și „se simt” etnic, în funcție de identificarea lor cu această categorie.

Astfel, criteriile care determină existența unui grup etnic, rezultă din procesele de categorisire socială și de autocategorisire, unde limitele grupului etnic devin criteriul fundamental de definire: „*Granițele constituie elementul definitoriu al unui grup etnic. Pe de altă parte, granițele nu sunt niciodată stabilite o dată pentru totdeauna; mai degrabă, caracteristicile determinante ale unui grup etnic sunt cele care asigură mecanismele care mențin granițele. Aceste mecanisme constau în procese de categorisire socială și de autocategorisire. În consecință, grupurile etnice se formează în măsura în care actorii folosesc identificările etnice pentru autocategorisire în scopul interacțiunii*” [2, pp. 91-136].

Identificarea granițelor etnice implică determinarea principiilor și criteriilor, în funcție de care poate fi stabilită etnia. Există două tipuri de principii de bază:

1) *conform criteriilor lui Erik Allardt* [2] – auto-identificarea, legăturile de descendență, atributele culturale și existența organizațiilor sociale pentru interacțiunea etnică;

2) *conform criteriilor lui Renzo Gubert* [14] – sentimentul de a face parte din grup, locuirea într-o localitate cu o etnie majoritară, limba maternă, școala, soțul/soția și părinții.

În acest context, E. Allardt [2, pp. 91-136] propune o distincție între *principiul obiectiv*, numit și cel al *teritorialității* (conform căruia toți locuitorii unei anumite zone sunt clasificați ca membri ai unui grup etno-lingvistic) și *principiul subiectiv* sau al *personalității* (conform căruia caracteristicile spe-

cifice ale individului sunt folosite ca și criterii de apartenență, de exemplu, capacitatea lingvistică, auto-categorisirea, etc.). Pe de altă parte, criteriile de bază, care derivă de aici, sunt legate de dimensiunile socio-psihologice ale individului [2, pp. 91-136]:

- *autoidentificarea* (ca sinonim pentru autocategorisire), reprezintă criteriul fundamental. Autoidentificarea se referă la cererea precisă de identitate etnică ca autoafirmare la nivel individual și recunoaștere la nivel de grup a unei conștiințe de apartenență la un grup care există în timp;

- *legăturile de descendență sau de rudenie*, care pot fi mai vechi de o generație, dar, deși reprezintă un criteriu elementar, ele nu sunt o condiție necesară, deoarece se poate intra și ieși dintr-un grup etnic la nivel independent de criteriul „paternității”;

- *organizațiile sociale pentru interacțiunea etnică*, formate cu intenția de a reglementa setul de norme care stau la baza interacțiunilor și contactelor interetnice. Ca forme organizaționale, cu funcția de a păstra distincțiile etnice și de a menține calitatea vieții condiționate de cunoașterea moștenirii culturale proprii, se dezvoltă instituții formale, dintre care cele mai importante sunt școlile, care reprezintă o condiție esențială pentru continuarea existenței grupului etnic.

Așadar, criteriile de etnicitate ale lui R. Gubert [14], sunt supuse unui alt principiu de clasificare: unul legat de dimensiunea moștenită, iar celălalt de cea dobândită a etnicității. Principalele criterii de apartenență, se referă la următoarele dimensiuni: sentimentul de apartenență la un grup etnic, indiferent de limbă și rudenie; locuirea într-o regiune în care grupul etnic este majoritar; posibilitatea de a vorbi limba grupului; faptul de a frecventa școlile grupului etnic; faptul de a avea un soț/soție care aparține grupului etnic; faptul de a avea tatăl sau mama sau ambii părinți aparținând grupului etnic.

Astfel, elementele fundamentale ale apartenenței (identificării) etnice care derivă din aceasta, sunt:

▪ *apartenența etnică*, care, mai mult decât orice alt element, contribuie la sentimentul de apartenență la grup;

▪ *forța sentimentului de apartenență etnică* (un element mai important decât simpla apartenență etnică, care dă consistență conștiinței etnice); și

▪ *conștiința identificării granițelor dintre grupurile etnice*, unde este necesar să se ia în considerare atât vizibilitatea și percepția, cât și criteriile care definesc aceste granițe.

În cadrul unei investigații empirice efectuate asupra unui eșantion de italieni, ladini și germani din zona multilingvă Trentino-Alto Adige, R. Gubert [14] a testat ipoteza conform căreia *statutul etnic tinde să devină ereditar dobândit* prin evaluarea opiniei privind suficiența criteriilor de determinare a apartenenței la propriul grup etnic. Diferențele de opinie între diferitele grupuri lingvistice au reflectat indirect importanța pe care acestea o acordă identității etnice. Cea mai semnificativă diferență se referă la evaluarea criteriilor de apartenență, la nivel *sentimental* și *parental*, adică în funcție de *criteriul dobândit* sau *moștenit*. În acest sens, de exemplu, grupul rural italian este cel mai conștient de fenomenele de apostazie și, în raport cu celelalte grupuri, este cel care acordă cea mai mică importanță identității etnice. Rezultă că statutul etnic este considerat a fi mai degrabă un fapt de achiziție și nu unul ereditar. Acest lucru este valabil doar dacă cineva simte că aparține grupului etnic, altfel nu funcționează. Pe de altă parte, grupul german, atât urban, cât și rural, pune în aplicare o delimitare mult mai clară a granițelor sale, reglementând mai strict fluxurile care le traversează. Drept fapt, R. Gubert [14] este înclinat să considere *existența unei legături direct proporționale între elasticitatea granițelor etnice și mărimea apartenenței etnice dobândite*.

Abordarea sincretică a determinării limitelor etnice în sociologie, adoptă criterii care merg de la limbă

la *experiența istorică*, de la credința de a compune un *grup distinct la religie și rasă*, etc. R. Gubert [14] recunoaște că criteriul de definire a etnicității are o dimensiune în termeni de „percepție și vizibilitate”, care nu este dată odată pentru totdeauna, ci depinde de modul în care fiecare individ ori ansamblul de indivizi experimentează și definesc situația socială. Definirea situației sociale depinde, la rândul său, de un set de caracteristici eco-socio-culturale și de centralitatea identității etnice în imaginea de sine a individului. Importantă în acest sens este *semnificația socială a granițelor etnice* în ceea ce privește valoarea lor afectivă și de acțiune, legată de modalitățile prin care grupurile etnice „organizează tranzițiile” granițelor lor, care pot varia de la strategia asimilării la cea a pluralismului etnic, nu în ultimul rând în acest sens fiind importantă și *valorizarea socio-politică a granițelor etnice*, adică organizarea politică a grupului etnic [26, pp. 139-154].

Identitatea etnică a grupurilor etnice minoritare

Grupurile etnice minoritare reprezintă, în sensul sociologic al cuvântului, acele grupuri etnice care, datorită fenomenului de stratificare etnică, se află într-o poziție socială nefavorabilă. În raport cu majoritatea etnică dominantă, acestea sunt într-o poziție de inegalitate din punct de vedere economic, politic și cultural. De asemenea, ele reprezintă adesea o minoritate numerică. Dimensiunea numerică a grupului este un factor deloc neglijabil pentru potențialul de afirmare socială al grupului etnic minoritar.

Identificând astfel de grupuri sociale, ca minorități, sociologul Donald Taylor [28, pp. 291-300], adoptând criteriul psihologic al „unităților conștiente de sine” de persoane care au în comun anumite asemănări și dezavantaje sociale, le definește ca „o categorie distinctă de populație, în cadrul unei societăți mai mari, care este de obicei înzestrată cu o cultură diferită”, unde sugerează oportunitatea adoptării unui set de criterii în definirea minorităților sociale:

- minoritățile constituie segmente subordonate ale societăților complexe statale;
- posedă caracteristici fizice sau culturale speciale, care sunt ținute la o scară inferioară de către segmentele dominante ale aceleiași societăți;
- sunt unități conștiente de sine și au caracteristici specifice, împărtășite de membrii ei și de inconveniente particulare cauzate tot de acestea;
- apartenența la o minoritate se transmite conform unor reguli de descendență, care pot lega între ele generații succesive, chiar și în absența unor caracteristici culturale sau fizice clar evidente;
- popoarele minoritare, prin alegere sau necesitate, tind să se căsătorească în cadrul propriului grup [29].

Lothar Krappman [19, p. 23] propune o *tipologie a grupurilor etnice minoritare sau a minorităților etnice* care ține cont de existența unor relații sociale, diferite între ele, în cadrul diverselor realități sociale. Aceasta decurge din analiza relațiilor etnice existente, între minoritate și grupul dominant, bazată pe existența unor relații de tip conjunctiv și/sau disjunctiv. Procesele *disjunctive* prezente în relațiile dintre minoritatea etnică și grupul dominant sunt, de exemplu, acomodarea impusă, competițiile, stratificarea etnică, conflictele și dușmăniile, discriminarea și segregarea, dezorganizarea socială și patologia socială. Procesele *conjunctive*, pe de altă parte, conduc la apropierea celor două entități etnice și se bazează pe dezvoltarea pluralismului cultural, adică pe un nivel evoluat de acomodare, care duce la integrarea reală a grupurilor etnice minoritare în contextul social.

Tipologia grupurilor etnice minoritare se bazează pe următoarele criterii [19, p. 23]:

- *structura socială* a minorității etnice (clasă și statut);
- *mobilitatea* verticală a minorității etnice;
- recunoașterea *statutului* de minoritate etnică;
- nivelul calitativ al *relațiilor interetnice* în contextul social (tipul de comunicare, colaborare, coaliții, acțiuni comune, etc.).

- relațiile cu *țara de origine* ;
- tipul de *activitate* (combativă, adică vizând eliminarea stratificării etnice, a diferențelor de clasă, a diferențelor de statut, a păstrării culturii etnice, etc.);
- tipul de *reacție față de statutul de minoritate*: acceptare (tendința de a se menține în comunitatea etnică sau tendința de asimilare), de respingere (segregare, activitate secesionistă, activitate care vizează urmărirea pluralității culturale și a egalității);
- *numerozitate*;
- *densitatea populației*;
- *proximitatea geografică* a țării de origine;
- *dezvoltarea instituțională* a comunității etnice minoritare: completă, incompletă;
- *succesul sau eșecul în funcționare* (în funcție de coordonarea sau nu, de interese în cadrul comunității, de unitate/ne-unitate politică, de eficiența/ineficiența conducerii minorității etnice, etc.);
- *schimbările la care sunt supuse minoritățile etnice* (ca urmare a proceselor de adaptare, asimilare, etc.);
- *statutul de nativ sau de imigrant*.

Conștiința apartenenței la o minoritate etnică, cu problema repetitivă a perpetuării identității etnice, este legată de conștientizarea *interdependenței*, care există în relația minoritate-majoritate. Coexistența unor realități etnice diferite pe același teritoriu geopolitic, influențează procesele de evoluție a identității etnice, unde este implicat actorul social, asupra căruia are influență tocmai acea serie întreagă de factori psihologici, sociali și culturali, care decurg din contactul intraetnic și interetnic.

De aceea minoritatea care se străduiește să creeze și să producă o identitate de grup pozitivă, trebuie să fie capabilă să reproducă un *sentiment de apartenență distinctiv*, unde sentimentul de „separare” rezultat, nu trebuie să fie impregnat de diverse stigmate, care se referă la o serie de presupuse inferiorități. În ceea ce privește procesele de identificare etnică, membrii

grupului etnic minoritar, trebuie să implementeze procese conceptuale, care, prin integrarea diferitelor cunoștințe, să implementeze și o integrare suplimentară, rezultată din existența unor „universuri simbolice etnice” concurente. Discordanța existentă între identificările etnice în cadrul proceselor de socializare primară și secundară, derivă din diferențele existente în „conținutul cultural” al fiecărui grup etnic în parte, care au așteptări de rol discordante.

În acest context, Henri Tajfel [27, pp. 36-59] susține teza existenței unui impuls, din ce în ce mai mare, la nivel mondial cu referință la realizarea *diferențierilor pozitive*, legate de relația majoritate-minoritate. Aceste diferențieri pozitive, reprezintă un capăt al unui *continuum socio-psihologic*, referitor la atitudinile adoptate de minorități față de poziția lor, în cadrul societății în sensul cel mai larg: un continuum care merge de la *acceptarea totală* la *respingerea totală* a acestei poziții.

Menținerea identității etnice a grupului etnic minoritar are loc, de asemenea, în contextul unui proces social care implică o „strategie de adaptare” a minorității, la o situație impusă de majoritate [20, pp. 42-52]. Toate acestea sunt susținute de realizarea unei diferențieri pozitive pentru grupul etnic minoritar.

Totodată, un proces particular de adaptare, vizează identitatea etnică minoritară, care implică și alte grupuri în contact, când entități etnice diferite, sunt puse în interacțiune într-un context social comun. În acest context, etnia funcționează ca *un sistem de clasificare socială*, deoarece există întotdeauna un „noi” și un „ei” [11, p. 181]. Astfel, etnicitatea oferă un set de categorii de desemnări etnice, în termenii cărora indivizii își structurează mediul și își reglementează unele dintre relațiile cu ceilalți. Asociat cu aceste categorii obiective ale etnicității, este aspectul subiectiv al identității etnice, ca rezultat al unui proces psihosocial, care implică factori endogeni și exogeni.

În acest sens, identitatea etnică a unui grup minoritar, ar trebui să fie analizată pe aceleași ipoteze teoretice, pe care se bazează identitatea de grup, înțeleasă ca identitate socială, care din punct de vedere psihologic, este formată din componentele: cognitive, evaluative și emoționale [27, pp. 36-59]. În schimb, mecanismele sociologice, ce se declanșează în procesele legate de realizarea diverselor modele de identificare etnică, ar putea fi înțelese ca strategii de adaptare a minorității, la grupul majoritar sau ca tipuri de orientare etnică [13]. Conform conceptualizării lui M. Gordon, strategiile de adaptare constau din trei componente:

1. *ideologia etnică*, aplicată tuturor ideilor și imaginilor, care sunt atribuite unui anumit grup etnic; aceste ideologii variază în funcție de concepțiile privind superioritatea, inferioritatea sau egalitatea relativă a fiecărui grup etnic în parte;

2. *preferințele asociaționiste*, care exprimă tendințele de a se asocia cu persoanele care au o anumită identitate etnică și fiind interpretate ca fiind problema distincției, cu referință la importanța factorilor etnici și neetnici;

3. *sentimentele*, asociate cu diversele experiențe de contact cu persoanele cu o anumită identitate etnică.

Pornind de la aceste componente, autorul M. Gordon [13], dezvoltă modelul strategiilor de adaptare, în care distinge patru tipuri posibile de procese de adaptare a membrilor din grupul minoritar, față de grupul majoritar: segregare, marginalizare, dezintegrare și asimilare.

Individul *segregat* este foarte autonom în evaluarea identității sale etnice și va încerca să o mențină distinctă, chiar și atunci când acest lucru duce la dezavantaje sociale, economice sau de altă natură.

Individul *marginal* este inconsecvent și nesigur. Atunci când se regăsește în grupuri, în care acceptarea poate fi limitată de identitatea sa etnică, va încerca să o „evite”. Este o persoană care este adesea

conștientă de problema că trebuie să decidă care identitate va fi cea mai potrivită pentru el într-un anumit loc și timp. De aceea poate dezvolta un sentiment de vinovăție și de aprehensiune, ca urmare a duplicității și inconsecvenței în identificarea sa cu el însuși și cu ceilalți.

Individul *dezintegrat* caută în mod deliberat să evite o anumită identitate rasială, etnică sau religioasă, care îi poate fi atribuită de alții sau pe care a dobândit-o anterior.

Individul *asimilat*, care reacționează doar pornind de la o bază individuală a sa sau dintr-o categorie non-etnică, care potrivit autorului, este foarte rar întâlnit.

Această schemă tipologică analitică, care indică în mare măsură înțelegerea posibilelor strategii de adaptare ale minorității, nu clarifică încă motivațiile care conduc la un anumit tip de reacție. Înțelegerea strategiilor de adaptare, atât la nivel individual, cât și la nivel de grup, trebuie să fie încorporată în analiza dimensiunilor socio-istorice implicate în experiența psihologică subiectivă, legată de procesul de perpetuare temporală a culturii etnice.

Contextul social al grupurilor etnice minoritare și societatea interculturală

Grupurile etnice trebuie să fie studiate și înțelese în cadrul structurii sociale specifice din care fac parte și în contextul în care pot căpăta conotația de minoritate etnică. Cele două concepte-cheie, legate de situația grupurilor etnice și/sau a minorităților etnice sunt *etnia* și *națiunea*.

Națiunea, caracterizată de o conștiință istorică comună, reprezintă „un grup social, care își trage individualitatea din istorie și care s-a agregat sub impulsul evenimentelor istorice, unde s-a plasat ca subiect activ” [4, pp. 29-42]. Națiunea nu coincide cu statul, care este produsul juridico-teritorial al unei istorii. Autorul distinge existența *statelor-națiune* de cea a *statelor plurinaționale* și a *statelor cu*

minorități naționale. *Statul-națiune* este un concept juridic, care rezultă din voința de a acționa împreună a membrilor săi, care odată cu dobândirea unei conștiințe stolnice și-au maturizat voința de a acționa ca grup omogen, urmând *o fază evolutivă de transformare de la etnie la națiune și de la națiune la stat*. „*Națiunea*” este un grup uman, care are propria sa istorie și care urmărește anumite obiective politice (și care, din faptul că are o bază culturală comună, poate declanșa un motiv de unitate); „*etnia*” este un grup uman, care se simte unit în jurul și prin intermediul unei culturi comune și, mai ales, a unei limbi comune (și care, din această comuniune spirituală, poate deriva cu ușurință un motiv pentru a deveni un actor activ în istorie). Prin urmare, primul termen are un sens socio-politic, iar cel de-al doilea - un sens socio-cultural; acestea nu coincid, dar se pot suprapune în măsura în care un fapt politic este și un fapt cultural, întrucât frontierele statelor nu coincid nici cu grupurile etnice, nici cu națiunile. Pe de altă parte, o minoritate (sau comunitate) etnică, este un grup uman care se distinge prin caracteristici culturale (lingvistice), dar care are o istorie diferită de cea a grupurilor etnice de pe teritoriul în care trăiește” [4, pp. 29-42].

Astfel, națiunea, ca formațiune istorică, apărută în timpul sistemului capitalist, pe lângă faptul că reprezintă o colectivitate economică, caracterizată prin legături puternice de natură tehnico-economică, se caracterizează și printr-o legătură generală la nivel social a locuitorilor unui anumit teritoriu [24, pp. 235-259]. Prin urmare, comunitatea de interes economic comun și necesitatea de a organiza viața economică, au dus la procese de omogenizare lingvistică, identificabile în dobândirea unei limbi standard comune, care se suprapune peste diversele limbi de origine locală sau caracter regional. Acest lucru facilitează comunicarea și conduce, totuși, la crearea unor identificări la nivel național, care creează la rândul ei, la nivel social, o conștiință comună

de apartenență națională. Așadar, națiunile reprezintă mari grupuri sociale, caracterizate de o anumită individualitate socială deosebită.

Totuși, o astfel de abordare liniară, nu poate fi acceptată, decât pentru acele națiuni care au avut o șansă optimă de dezvoltare ca o comunitate etnică omogenă, ajungând, în etapa finală, la constituirea statului național cu suveranitate teritorială, politică, economică și culturală. Cu toate acestea, procesele implicate în constituirea statelor naționale moderne, nu au fost aproape niciodată caracterizate de situații sociale de omogenitate etnică a populației (în Europa ar exista 12 state omogene din punct de vedere etnic), aproape peste tot prevalând criteriul eterogenității etnice. Formarea statelor naționale a dus astfel la crearea a numeroase minorități etnice și naționale, estimate numai pentru Europa la 30 de milioane de persoane, aparținând la aproximativ 350 de minorități. Acest fenomen are o importanță majoră pentru înțelegerea fenomenelor de identitate colectivă, fie ea mică sau mare și a nevoilor de legitimitate socială ale acestora. Aceste probleme, care sunt legate de nevoia modernă de identitate, fac parte, de asemenea, dintr-o strategie de intervenție politică. O dovadă în acest sens, este creșterea tot mai mare a acțiunilor colective bazate pe criterii etnice, care sugerează, de asemenea, apariția și creșterea tot mai accentuată a unei pluralități de grupuri sociale sau pluralități de centre de putere care, prin orientarea activităților lor, spre protejarea drepturilor cetățenilor, caută legitimitatea socială, tocmai în afirmarea identităților etnice colective, minoritare.

În același context, L. Krappman [19, p. 23] formulează ipoteza că în societatea (post)modernă, afirmarea *pluralismului structural democratic* poate inversa tendința de dezvoltare a entităților etnice, din națiuni în state, printr-un proces, care va trece de la statul-națiune, la națiune și suveranitate. Problema fundamentală a entităților etnice, care evoluează în națiuni, este aceea de a asigura un aparat politic și

statal, care să le garanteze suveranitatea și autonomia. Astfel, constituirea statului implică în exterior garantarea suveranității naționale, în timp ce în interior, hrănește fenomenul de înstrăinare a puterii față de individul aparținând națiunii, în societatea (post)modernă, structurile ierarhice ale puterii politice și instituționale, cu dogmele și ideologiile lor respective, fiind erodate. Prin urmare, manifestarea crizei de identitate ideologică în cadrul statului-națiune, ar conduce la o evoluție logică a identificării individului cu dimensiunile culturii și etniei sale.

Așadar, dinamica evolutivă a relațiilor interetnice, trebuie privită, cu siguranță, din perspectiva de depășire a conflictelor interetnice, care sunt legate de relațiile sociale de tip disjunctiv. Perspectiva evoluției minorităților etnice în cadrul societății (post)moderne ar trebui, în opinia noastră, să fie privită din perspectiva fenomenului de *afirmare socială a noilor autonomii culturale*, care ar fi legitimată de un astfel de tip de politică, ce vizează dezvoltarea unor relații sociale de tip conjunctural.

La fel, complexitatea relațiilor interetnice, este întotdeauna legată de specificitățile individuale ale contextului socio-cultural, din care rezultă.

În situațiile de contingență individuală, ar fi potrivit să fie analizate *nivelurile de adaptare aculturativă*, atinse de grupurile etnice individuale, pentru a evalua (tot la nivel calitativ) *indicele de adaptare aculturativă bidirecțională* realizat, în scopul determinării nivelului de pluralism cultural prezent în societate. Calitatea relațiilor interetnice depinde, în acest sens, de existența unor niveluri scăzute sau ridicate a proceselor de adaptare aculturativă. Nivelurile ridicate denotă existența *pluralismului etnic*, ceea ce conduce apoi la afirmarea socială a *interculturalismului*.

Prin urmare, perspectiva menținerii identității etnice minoritare, în societatea (post)modernă ar fi bine să fie plasată în perspectiva teoretică a interculturalismului. Ipoteza teoretică fundamentală a in-

terculturalismului determină faptul că toate culturile sunt egale și valabile în același mod. Dialogul intercultural și întâlnirile interculturale au loc, în acest sens, sub semnul egalității.

Noul concept de *societate interculturală* provine din depășirea *concepției statice a unei societăți pluriculturale*, ca tip de societate, în care coexistă mai multe culturi. Societatea interculturală se caracterizează prin existența unor *relații culturale de interdependență*, care duc în cele din urmă la formarea unei noi *sinteze culturale*. Toate acestea au loc în timp ce se respectă culturile individuale, adică fără pierderea identității etnice a migranților.

Interdependența culturală este un fenomen social de dimensiuni globale, declanșat de dezvoltarea tehnologică și facilitat de ușurința de a călători. Statele naționale puternice, legate de o interdependență economică tot mai mare, favorizează comunicarea și contactele culturale la scară globală. În același timp, cererile de autonomie culturală sunt din ce în ce mai evidente în cadrul acestora. Aceste tendințe incongruente, pot fi rezolvate prin legitimarea unui tip de *acțiune interculturală*, care vizează *integrarea culturală* chiar și în cadrul statelor naționale individuale, adică exact opusul unei politici de asimilare etnică.

Afirmarea socială a noului concept de societate interculturală, înțeasă ca o politică culturală implementată sub semnul interpenetrării culturale reciproce, impune necesitatea afirmării sociale a unui tip de *model social deschis*, în care *nivelul de integrare culturală* atins, va putea exprima nivelul de realizare a unei politici culturale sub semnul reciprocității și al parității etnice.

Legitimitatea socială a identității etnice minoritare

Identitatea etnică reprezintă un factor de diferențiere, decisiv, în modul de adaptare socială și de ajustare personală în situația relațiilor interetnice. Legitimitatea socială a identității etnice, ca dimen-

siune psiho-socială a individului și a grupului etnic, care o perpetuează, poate fi considerată ca fiind întrepătrunsă de posibilitățile de gestionare economică și politică a societății.

Odată ce trece pragul socializării primare, legitimitatea socială a identității etnice, intră în sfera socializării secundare, promovate indirect de ideologia prezentă în sistemul social. În ceea ce privește dimensiunea etnică, această ideologie operează pe un *continuum al recunoașterii sau nerecunoașterii egalității etnice*.

Dimensiunile egalitate-inegalitate etnică și structurală implică existența a două tipuri de ideologii, cea *rasistă* (în esență, inegalitară) și cea *non-rasistă* (în esență egalitară) [12, pp. 84-110]. În contextul ideologiei non-rasiste, există *structura socială de tip asimilaționist*, care nu protejează grupurile etnice minoritare și *structura de tip pluralist de natură liberală și corporatistă*.

Pluralismul liberal se caracterizează prin absența oricărei recunoașteri juridice sau guvernamentale a originilor rasiale, religioase, lingvistice sau naționale ale grupurilor. Criteriul etnic nu este utilizat nici în scopuri discriminatorii, nici pentru un tratament de tip special sau favorabil. Pluralismul structural este astfel creat în mod voluntar, ca o realitate socială neoficială a vieții comunitare. Într-o anumită măsură, există, de asemenea, un pluralism cultural, care rezultă din presiunea exercitată de grupuri și indivizi împotriva conformismului uniformizator. Aceleași norme pentru toți, în acest tip de societate, pun accentul pe *egalitatea de șanse pentru toți* și pe evaluarea individului pe baza unor standarde universale de comportament.

Structura pluralistă, care contrastează cu cea liberală, este cea corporatistă. În acest tip de societate, grupurile rasiale și etnice sunt recunoscute în mod oficial ca entități constituite legal și prezente în mod oficial în societate. Așteptările de egalitate se concentrează pe *egalitatea de condiții*, mai degrabă

decât pe egalitatea de șanse. Pluralismul structural este încurajat în mod oficial, în timp ce pluralismul cultural tinde să fie întărit.

Distincția dintre aceste patru tipuri de societate există doar la nivel teoretic, deoarece, la nivel practic, se realizează combinația elementelor individuale care le caracterizează. Totuși, evoluția națiunilor moderne, tinde astăzi spre afirmarea caracterului pluralist al societății. Milton Gordon [13] sugerează că situația optimă a societăților pluraliste, în care un anumit nivel de conflict potențial este inevitabil, se realizează atunci când există *o distribuție egală a puterii între grupurile majoritare și cele minoritare*. În acest sens, grupului minoritar ar trebui să i se acorde *un nivel intermediar de putere*, mai mic decât cel deținut de majoritate, dar care să permită exercitarea puterii din „interiorul” grupului, adică o astfel de strategie de putere „exterioară” a minorității, menită să îi protejeze drepturile.

Modelul de acțiune colectivă pe bază de etnie

Calitatea și tipul de relații existente între grupurile etnice, au ca element cheie analiza relațiilor disjunctive și subjunctive. L. Krappman [19, p. 23] realizează o analiză în acest sens, în legătură cu problema diferențelor sociale orizontale și verticale existente în relațiile interetnice.

Existența unor diferențe etnice orizontale, însoțite de egalitatea socială a grupurilor etnice, favorizează dezvoltarea unor procese conjunctive, bazate pe colaborarea și cooperarea reciprocă, în vederea realizării obiectivelor globale comune ale societății. Aici, are loc fenomenul *proceselor de aculturație bidirecțională*, care, fiind spontane, implică existența unor *proces de adaptare* „grupurile etnice își mențin cultura de origine, acceptând în același timp noua cultură, ceea ce înseamnă menținerea specificului și acceptarea generalului” și *aculturație* „acceptarea unor elemente ale celeilalte culturi, care nu conduce la schimbări majore în cultura originală” [19, p.

23] Această depășire a „barierei etnice”, conduce, la realizarea *pluralismului cultural*, care, permițând menținerea identităților etnice individuale, le plasează într-o *relație de complementaritate*, consolidând integritatea generală a societății.

La baza relațiilor disjunctive, se află fenomenul *stratificării etnice*, care, prin afirmarea în mediul social a logicii de divizare ierarhică a grupurilor etnice și fiind însoțită în general de diferențe de clasă, capătă o semnificație dezintegratoare, devenind o sursă de diverse conflicte. Una dintre strategiile de răspuns este fenomenul de *segregare*, atunci când minoritatea și majoritatea trăiesc separat în cadrul sistemelor lor. La fel, lipsa de contact între grupurile etnice, încurajează formarea de *stereotipuri și prejudecăți negative* și continuarea proceselor de *discriminare socială* prin care majoritatea își menține statutul privilegiat.

Conflictele pot lua diverse forme de ostilitate (necooperare, rezistență pasivă, prejudecăți negative, etc.) și/sau agresiune (biologică, culturală, asimilare forțată, genocid fizic, etc.).

Conflictualitatea immanentă a proceselor de interacțiune interetnică, a condus la formularea *modelului în cinci etape al relațiilor intergrupale* [28, pp. 291-300]. Modelul ia în considerare procesele psihologice, care stau la baza relațiilor intergrupale, care se bazează în mod explicit pe identitatea socială și pe comparațiile sociale (de grup), ce sunt indirect legate de imaginea de sine a individului. Statutul diferențiat al grupurilor etnice individuale este dimensiunea care declanșează „procesul în cinci etape”, adică succesiunea de secvențe temporale în relațiile intergrupale.

Prima etapă este *stadiul relațiilor intergrupale clar stratificate* în funcție de rasă, limbă, rol social, etc. Aceasta reprezintă situația tradițională de *dominație-supunere* tipică societății feudale, înainte de începutul industrializării. Imobilitatea ierarhică, cu tendința implicită a grupului privilegiat

de a menține status-quo-ul, se datorează, de asemenea, modelelor de atribuire ale grupurilor, care acceptă statutul diferențiat în comparația socială. Deci în acest stadiu de dezvoltare a relațiilor etnice, renunțarea la mobilitatea socială de către grupul defavorizat iese din discuție. Acceptarea acestei ideologii de grup este identificabilă și cu fenomenul de „ură de sine” [3], când indivizii se blamează pe ei înșiși, își asumă vina pentru situația lor și nu iau în considerare factorii externi.

A doua etapă se referă la *aparitia ideologiei sociale individualiste*. Fenomenul se instalează odată cu procesul de industrializare, ceea ce duce la o diminuare a stratificării rigide, prin mutarea accentului de pe caracteristicile atribuite grupului, pe cele personale. Orientarea spre individ, spre meritele și valoarea sa, induce o schimbare ideologică spre oportunitatea egalității și a mobilității sociale. Din acest motiv, această a doua etapă reprezintă o fază de tranziție între prima și a treia etapă.

A treia este etapa de *mobilizare socială*, când membrii grupului defavorizat, tind să se mute în grupul favorizat. Strategii personale (individuale) pentru a depăși statutul de dezavantajat precedă întotdeauna orice încercare de grup. Mobilitatea individuală necesită o strategie de acomodare la criteriile care prevalează în grupul dominant, ale cărui motivații individuale constau în urmărirea unei identități sociale pozitive. *Tranziția*, înțelesă în sensul *goffmanian*, necesită modificarea trăsăturilor distinctive ale identității personale care pot fi, de asemenea, schimbate (de exemplu, numele, limba, locul de reședință, grupul de referință sociolingvistic, etc.). „Tranziția” implică pentru dimensiunile identității etnice un nivel de aculturație, care merge mână de mână cu asimilarea structurală și permite o integrare efectivă.

Dacă „tranziția” nu are loc, atunci se trece în cea de-a patra etapă de *conștientizare sporită*. Individul care se întoarce în grupul inițial, promovează acțiunea de mobilizare colectivă și de la nivelul comparației

individuale se trece la cel al comparației de grup. Acțiunea discriminatorie a grupului dominant, trebuie să fie abordată la nivelul competitivității sociale. Ultimul stadiu este tocmai cel al *relațiilor competitive de grup* care vizează depășirea statutului discriminatoriu de către grupul defavorizat. Acțiunea sa colectivă nu permite ca structurile sociale să rămână statice. Dinamica evolutivă în distribuția puterii politice și economice, va depinde de dinamica evolutivă a forțelor în joc. În cazul în care unul dintre grupuri, devine în mod constant dezavantajat, se va produce o retrogradare la etapele anterioare și întregul proces va începe din nou.

Modelul în cinci etape oferă o explicație teoretică a dinamicii relațiilor interetnice, bazată pe analiza factorilor socio-psihologici determinanți, care reprezintă baza colectivă a conflictului intergrupual, precum și originile și consecințele diferitelor strategii comportamentale individuale și de grup. Grupul defavorizat poate reacționa la inegalitatea socială prin adoptarea a trei strategii:

1. acceptarea poziției defavorizate;
2. încercarea de mobilizare individuală ascendentă;
3. punerea în aplicare a unei acțiuni colective.

Depășirea condiției de acceptare, are loc odată cu conștientizarea existenței unor „alternative cognitive” în natura calitativă a relației dintre grupuri.

Continuarea în mediul social a unor procese care promovează un raport mixt între pluralismul etnic de tip liberal și corporatist, pare să semnifice pentru dinamica și dialectica relației etnice continuarea unei logici de *asimilare lentă și non-violentă* a identității etnice minoritare. Acest tip de asimilare, denumit *asimilare tăcută* M. Gordon [13] este supus acțiunii unei varietăți de socializatori eterogeni din punct de vedere etnic. Fenomenul mobilității sociale deplasează axa identificării etnice de la grupul etnic inițial la cel al grupului etnic dominant. Astfel, are loc fenomenul de slăbire a sentimentului de

etnicitate, înțeles în sensul tradițional al cuvântului. Identificarea etnică cu grupul etnic originar, capătă contururi mai vagi, pe măsură ce ia locul identificării cu diferite grupuri de referință, identificabile cel puțin în comunitatea etnică minoritară, comunitatea etnică din țara de origine și comunitatea etnică dominantă. Actorii de socializare care nu sunt omogeni din punct de vedere etnic, creează pentru individ o situație în care *culturile etnice se întrepătrund*.

O situație de socializare „împletită”, rezultă din *dimensiunea policulturală* a mediului social. Promovarea pluralismului cultural, subminează *modelele de identificare mononaționale*. Determinismul național într-o situație de contact interetnic se confruntă cu o serie complexă de fenomene de identificare. Pentru membrul minoritar, dar și pentru membrul majoritar, apare necesitatea afirmării unui „model mai deschis”, identificabil tocmai în premisele teoretice ale pluralismului etnic și ale interculturalismului consecvent. Dimensiunea implicită a *transetnicității* și *transculturalismului* are implicații și asupra procesului de formare și perpetuare a identității etnice. Promovarea socială a bilingvismului și biculturalismului extins, nu numai că perpetuează evoluția identităților monoetnice, dar promovează și evoluția *identităților polietnice* sau mixte.

Concluzii

Relevanța fenomenului identității etnice se plasează, în opinia noastră, între procesele de dobândire a structurilor de conștiință și necesitatea implementării unor procese de *de-diferențiere*. Dacă privim identitatea etnică ca pe un sistem de semnificații, care pune individul aflat în comunicare cu universul cultural al valorilor și simbolurilor sociale comune, atunci identitatea etnică poate fi acea formă de conștiință socială primară, care este legată de expresia unei conștientizări a apartenenței colective. Mecanismele de perpetuare a identităților etnice minoritare sunt fundamentale în această logică comparativă. Această

perpetuare este legată mai ales de procesele de socializare primară, unde bagajul axiologic și cultural poate fi considerat cel al comunității etnice. Prin urmare, capacitatea de transmitere intergenerațională a acestui univers, este ceea ce face posibilă perpetuarea identităților etnice colective. Coprezența universurilor culturale și simbolice pe același teritoriu, adică dimensiunea ciocnirii între grupul majoritar și grupul minoritar, pe lângă atribuirea unei valori plurietnice și pluriculturale unei societăți specifice, determină și nașterea unei anumite adaptări sociale sau strategii, în special pentru componenta minoritară.

Referințe bibliografice

1. ABOUD, F. E. Social and cognitive bases of ethnic identity constancy. In: *The Journal of Genetic Psychology*, 145 (2), 1984, pp. 217-230. <https://doi.org/10.1080/016502597384758> [accesat la 14.02.24].
2. ALLARDT, E. Le minoranze etniche nell'Europa occidentale: una ricerca comparata. In: *Rivista italiana di scienza politica*, 11 (1), 1981, pp.91-136. <https://doi.org/10.1017/S0048840200014970> [accesat la 14.02.24].
3. ALLPORT, G. W. *The Nature of Prejudice*, Cambridge: Edizioni Addison-Wesley, 1973.
4. BARBINA, G. Le comunità etnico linguistiche in rapporto al territorio. *Atti della Conferenza: Gruppi etnico linguistici della provincia di Udine*. Udine: Chiancetti, 1978, pp. 29-42.
5. BARTH, F. *Ethnic Groups and Boundaries*, Boston: Little Brown, 1969, p. 17.
6. BELL, D. Ethnicity and social change. In: GLAZER N., MOYNIHAN D. P. *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge: Harvard University Press, 1975, pp. 141 - 174.
7. BERGER, P. L., LUCKMANN, T. *The Social Construction of Reality*, New York: Doubleday, 1988, p. 121.
8. CONVERSI, D. Teorie dell'etna-nazionalismo. *La critica sociologica*, 81,1987, pp. 71-88.
9. DASHEFSKY, A. Theoretical frameworks in the study of ethnic identity: Toward a social psychology of ethnicity. *Ethnicity*, 2, 1975, pp. 10- 18.

10. DESHEN, S. Ethnicity and cultural paradigms among southern Tunisian immigrants. In: Shokeid, M., Deshen, S. *Distant relations*. New York: Praeger, 1982, p. 16.
11. EPSTEIN, A. L. *Ethos and Identity. Three Studies in Ethnicity*. Chicago: Tavistock Publications & Aldine Publishing, 1978, p. 181.
12. GORDON, M. M. Toward a general theory of racial and ethnic group relations. In: GLAZER, N., MOYNIHAN, D. P. *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge: Harvard University Press, 1964, pp. 84-110.
13. GORDON, M. M. *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins*, New York: Oxford University Press, 1975.
14. GUBERT, R. *La città bilingue*, Bolzano: I.C.A., 1978.
15. HECHTER, M. The political economy of ethnic change. In: *American Journal of Sociology*, 79 (5), 1974, pp. 1151 - 1178.
16. HOROWITZ, D. L. Ethnic identity. In: GLAZER, N., MOYNIHAN, D. P. *Ethnicity: Theory and Experience*, 1995, pp. 111 - 140.
17. ISAACS, H. R. Basic group identity: the idols of the tribe. In: GLAZER, N., MOYNIHAN, D. P. *Ethnicity: Theory and Experience*, 1975, pp. 29-52.
18. ISAJI, W. W. Definition of ethnicity. *Ethnicity*, 1, 1974, pp. 111 - 124.
19. KRAPPMANN, L. *Soziologische Dimensionen der Identität*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1975, p. 23.
20. LIAN, K. F. Identity and minority group relations. In: *Ethnic and Racial Studies*, 5 (1), 1982, pp. 42-52.
21. MELUCCI, A., DIANI, M. *Nazioni senza stato: i movimenti etnico-nazionali in Occidente*. Torino: Loescher, 1983, p. 13.
22. OBIDINSKI, E. Methodological Considerations in the Definition of Ethnicity. In: *Ethnicity*, 5 (3), 1978, pp. 213-228.
23. PARSONS, T. Some theoretical considerations on the nature and trends of change in ethnicity. In: GLAZER, N., MOYNIHAN, D. P. *Ethnicity: Theory and Experience*, 1975, pp. 53-83.
24. PAUNKAS, L. A. Ethnicity, identity and mental health: the use of rhetoric in an immigrant Chinese church. In: *The Journal of Psychoanalytic Anthropology*, 3 (5), 1982, pp. 235-259.
25. PETROSINO, D. Etnicità e territorialità: definizione delle teorie dell'attivizzazione etnica. In: *Rassegna Italiana di Sociologia*, 27 (2), 1986, pp. 213-251.
26. PIZZORNO, A. Identità e interesse. In: Sciolla, L'identità: percorsi di analisi in sociologia. Torino: Rosenberg & Sellier, 1983, pp. 139- 154.
27. TAJFEL, H. *The Social Dimension: European Development in Social Psychology*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983, p. 36-59.
28. TAYLOR, D. M., McKirnan, D. J. Theoretical contributions: A five stage model of intergroup relations. In: *British Journal of Social Psychology*, 23, 1984, pp. 291-300.
29. WAGLEY, G., HARRIS, M. *Minorities in the New World*. New York: Columbia University Press, 1958.
-